

An Examination of the Word Zohour (Appearance) in the Quran and the Narrations and its Relationship with Individual and Social Health

Seyyed Ghadir Hashemi-Kashani¹ , Seyed Mohammad Razavi^{1*} , Mohammad Reza Aram²

1- Department of Quranic and Hadith Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2- Department of Quranic and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Law and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

*Correspondence should be addressed to Dr. Seyed Mohammad Razavi; Email: Dsmrazavi@yahoo.com

Article Info

Received: Sep 30, 2023

Received in revised form:
Oct 31, 2023

Accepted: Nov 21, 2023

Available Online: Mar 20, 2024

Keywords:

Absence

Health

Mahdism

Narrations

The Quran

Zohour (appearance)

Abstract

Background and Objective: In recent decades and after the realization of the Islamic revolution in Iran, various discussions about the world revolution of Imam Mahdi (PBUH) have started in scientific circles and among intellectuals, and many researches have been carried out in this field, and even research centers and publications have been established. It has been published in this field and it has been discussed on issues such as investigating the reasons for the absence of Imam (PBUH), creating the context for the appearance, signs of the appearance, why despair of the appearance and the role of people in hastening the appearance. In this research, the word "emergence" and the traditions related to it have been investigated, and then the effect of "emergence" in providing personal and social health has been discussed.

Methods: This is a library-based study conducted using a descriptive-analytical method. Using dictionaries, examining Quranic verses and hadiths, as well as searching on databases such as Magiran and Noormagz, the present study attempts to find out the different meanings of the word 'Zohour' (appearance), its derivatives and practical uses, and examine its meanings in the words of God (i.e., the Quran). The authors reported no conflict of interest.

Results: The word 'zohour' (appearance) and its derivatives are used in several meanings such as revealing and overcoming, and this word has been used in the Qur'an to refer to the victory of Islam and its victory over other religions. The Prophet (PBUH) used this word for the first time on the subject of Mahdism. In addition, verses and narrations point to the fact that one of the purposes of the appearance is religious revival and revival of forgotten traditions. In the interpretation of others, renewal and revitalization is for individuals and society to reach good health and to move away from corruption and destruction, which will provide the ground for personal and social health.

Conclusion: The purpose of the appearance of Imam Mahdi (PBUH) is to eradicate oppression and corruption and to realize justice at the global level. In this way, the ground will be prepared for the development and perfection of all human beings and personal and social health will be realized.

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i1.43431>

Please cite this article as: Hashemi-Kashani S Gh, Razavi SM, Aram MR. An Examination of the Word Zohour (Appearance) in the Quran and the Narrations and its Relationship with Individual and Social Health. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2024;10(1):170-181. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i1.43431>

Summary

Background and Objective

Paying attention to the words in creating a verbal connection and inducing the speaker's exact meaning is one of the most important rhetorical strategies, which is also done carefully in the

words of God and the traditions of the innocent Imams (peace be upon them). The upcoming research examined the use of the word "Zohour" (appearance) in relation to Mahdism in the period from the beginning of Islam to the era of absence of Imam Mahdi (PBUH) in the words of God and the hadiths of the Prophet (PBUH) and its references in the words of the Imams (PBUH) in order to determine the reason for choosing this word for the era after disappearance of Hazrat Mahdi (PBUH).

Words in the Arabic language have wide and multiple meanings, and following the meanings of the words of the Quran and hadiths can provide us with more precise concepts. The word 'Zohour' (appearance) and its derivatives are not an exception, especially that this word is used a lot in reference to the end of the absence of Hazrat Mahdi (AS).

So far, there have been many studies on the appearance of Imam Mahdi (PBUH), including the study by Khani et al. entitled "Recognizing the definition of the signs and conditions of the Appearance based on an analysis of hadiths" (1), and the study by Porseyyed Aghaei and Behboodi with the title "Despair and lack of hope for the appearance (causes and the ways out)" (2). All these studies have dealt with issues not related to spiritual health. In the current research, the author investigated the word "appearance" in the Quran and hadiths and its relationship with individual and social health.

Methods

This is a library-based study conducted using a descriptive-analytical method. Using dictionaries, examining Quranic verses and hadiths, as well as searching on databases such as Mogiran and Noormagz, the present study attempts to find out the different meanings of the word 'Zohour' (appearance), its derivatives and practical uses, and examine its meanings in the words of God (i.e., the Quran).

Results

The meaning of the word 'appearance' and its derivatives

The word 'Zohour' is used both in the singular infinitive (on the rhythm of Fo'ul) and as broken plural. As an infinitive, it means to be revealed. But if we understand the appearance as back and what is behind (7), then it is a broken plural and its singular form of 'Zahr' (meaning back). With regard to the meaning of 'Zohour', Farahidi in al-Ain (7) states that it means revelation of what has been hidden.

The words appearance and Mahdism

In reference to Hazrat Mahdi (PBUH), 'Zohour' has the meaning associated with its infinitive, which is his appearance or revelation after his absence. A careful examination of this word indicates that the appearance of Hazrat Mahdi (PBUH) means revelation with two characteristics: 1) revelation that comes after being hidden, and 2) revelation that also has the meaning of overcoming. The root word "z h r" and its derivatives have been used 59 times in the Quran (33 times in the nominal form and 26 times in its current form) in the Quran. The Prophet (PBUH) used this word for Hazrat Mahdi's (PBUH) end of disappearance period (14).

By studying the Quranic usage of the word 'zohour', we come across the word "leyozherah", which appears in three surahs in similar phrases, all of which were revealed in Madinah; When the Prophet (PBUH) had established the Islamic government and the enemies of Islam had imposed wars on the Prophet (PBUH) and intended to eradicate the nascent Islamic government and Muslims were experiencing dangerous threats, in this critical situation God Almighty in the Quran promised the victory of Islam three times (in Surah Al-Towbah, verse 33; Surah Al-Fath, verse 28; and Surah Al-Saf, verse 9).

Based on the two points mentioned with regard to the word 'appearance'; 1) Revealing after concealment and 2) a kind of revelation in which the meaning of overcoming is also found, the use of the word 'appearance' in the divine promise of the victory of Islam over other religions in all three verses that mention that promise indicates that before the conquest of Islam over other religions, the value and truth of Islam is hidden from many people of the world, and also after the revelation of the truth of Islam, this religion will conquer other religions.

Appearance and its role in individual and social health

The righteous servants who will inherit the earth in the future are righteous and worthy people who are among the helpers of Imam Mahdi (PBUH). On the other hand, it should be noted that one of the important conditions for ensuring the spiritual health of a person is the existence of faith and righteous deeds, which can be seen in the helpers of Imam Mahdi (PBUH) (25). Besides, one of the important goals of the establishment of the world government of Imam Mahdi (PBUH) is the spread of justice throughout the world (26). Justice has always been an ideal for humans.

What should be noted is that justice is one of the basic conditions for the realization of social health, and since justice puts everything in its proper place, this will provide the ground for moderation in all areas of human life, and when the society is on the path of moderation, it will be possible to witness the realization of comprehensive health in all social sectors.

Since one of the duties and plans of the Imams (PBUT), especially the twelfth leader, is guidance and directing, and one of the sources of this guidance is the Holy Quran, therefore, as a result of this guidance, the society and its people will be guided to the ways to health.

Another important factor in spiritual health is hope, which is the source of life and vitality and mental dynamism. The hope that comes from expectation is rooted in the perfectionist and justice-seeking nature of man, and the basis of this hope is God's sure promise of the victory of the righteous and the oppressed in the world.

Happiness and joy, which can be mentioned as signs of spiritual health, have been considered as one of the signs of appearance in the statement of Imam Ali (PBUH) (14). This happiness will spread to the whole world people with any religion.

Conclusion

According to statements and narrations, the time of complete victory of Islam over other religions is in the end of time. In Islamic teachings, the agent and executor of the victory of the school of Islam over other schools is Imam Mahdi (PBUH). Therefore, when the Prophet (PBUH) and the infallible Imams (PBUT) after him wanted to mention the rise of Imam Mahdi (PBUH), they used the word "Zohour" (appearance) in many cases to indicate two points implicitly but clearly; First, the implementation of this divine promise is done by Imam Mahdi (PBUH). Second, according to the subtleties of the meaning of the word "appearance" (revealed after being hidden), Hazrat Hojjat (PBUH) would be absent from public view before this action.

The continuous but secret presence of Imam Mahdi (PBUH) in the society has blessings and effects that cause individual and social spiritual health. Among the factors affecting spiritual health that is created by this presence are: the existence of faith and righteous deeds, targeting the spread of justice throughout the world, creating hope and encouragement in society, happiness and vitality in society, moderation in all aspects of human life, the presence of guidance in

the direction of the correct and true school of revelation (i.e., the Quran).

Acknowledgements

We would like to thank all those who helped us in conducting this study.

Funding

According to the authors, the present study had no sponsor and was carried out at the personal expense of the authors.

Conflict of interest

The authors reported no conflict of interest.

Authors' contribution

Writing all sections of the article: first author; cooperation and supervising the project implementation and analysis of the data: second and third authors.

دراسة مصطلح الظهور في القرآن والروايات وعلاقته بالصحة الفردية والاجتماعية

سيد غدیر هاشمی کاشانی^١، سید محمد رضوی^٢، محمدرضا آرام^٣

١- قسم علوم القرآن والحديث، فرع طهران المركزي، جامعة آزاد الإسلامية، طهران، إيران.

٢- قسم علوم القرآن والحديث، كلية علم اللاهوت، القانون والعلوم السياسية، فرع العلوم والبحوث، جامعة آزاد الإسلامية، طهران، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى الدكتور سيد محمد رضوي؛ البريد الإلكتروني: Dsmrazavi@yahoo.com

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: برزت في العقود الأخيرة وبعد انتصار الثورة الإسلامية، بحوث مختلفة حول ثورة المهدي العالمية في الأوساط العلمية وبين العلماء والمفكرين. وأجريت دراسات مختلفة في هذا المجال وأنشأ المعنيون بهذا الأمر مركز دراسات ونشرت مجلات ومقالات حول هذا الموضوع لدراسة الأسباب المختلفة ذات الصلة بهذا الأمر مثل أسباب غيبة المهدي (عج)، والتمهيد لظهوره، وعلامات الظهور، وأسباب وحشيات اليأس والإحباط الناجمين عن طول الغيبة ودور المجتمع في التعجيل بظهوره والأسباب الأخرى. فهذا البحث يسعى لدراسة مصطلح الظهور والروايات المتعلقة به وتأثير الظهور في ضمان صحة الفرد والمجتمع.

منهجية البحث: اعتمدت الدراسة المنهج المكتبي وتحديد المنهج الوصفي التحليلي، والبحث في معاجم اللغات، ودراسة الآيات والروايات والبحث في المواقع العلمية مثل مجيران، ونورجيز، بغية رصد معان هذا المصطلح من كافة الزوايا ودراسة مشتقاته، واستعمالاته في السياقات المختلفة، وفهم واستيعاب معانيه في القرآن الكريم. فإن مؤلفي البحث لم يشيروا إلى أي تضارب في المصالح.

المعطيات: لقد استخدم مصطلح الظهور واشتقاقاته في معان مختلفة مثل الإظهار، والإفصاح، والتفوق على الأمور، لكن في السياق القرآني جاء بمعنى النصر ونصرة الدين وغلبته على الأديان الأخرى. وقد طرحه الرسول الأكرم لأول مرة للإشارة إلى موضوع المهدي. فضلا عن ذلك توحى الآيات والروايات أنّ أحد أهداف الظهور هو إحياء الدين من جديد وبعث الروح الجديدة فيه وإحياء السنن والتقاليد المندثرة. بتعبير آخر، الإحياء والتجديد يهدف لإصلاح الفرد والمجتمع وصيانتهم من الفساد وضياع؛ إذ أنّ هذه الصيانة تمهد لسلامة الإنسان وضمان الحياة السليمة من كافة الزوايا.

الاستنتاج: الهدف من ظهور المهدي المنتظر (عج)، إجتثاث الظلم والإضطهاد وتحقيق العدالة على مستوى العالم؛ فتحقيق هذه العدالة هي منطلق الإنسان نحو التسامي والتنمية الروحية والنفسية وضمان سلامة الفرد والمجتمع من كل ما يُفسدهما.

معلومات المادة

الوصول: ١٤ ربيع الأول ١٤٤٥

وصول النص النهائي: ١٥ ربيع الثاني ١٤٤٥

القبول: ٧ جمادى الأولى ١٤٤٥

النشر الإلكتروني: ٩ رمضان ١٤٤٥

الكلمات الرئيسية:

الروايات

السلامة

الظهور

الغيبة

القرآن

المهدوية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Hashemi-Kashani S Gh, Razavi SM, Aram MR. An Examination of the Word Zohour (Appearance) in the Quran and the Narrations and its Relationship with Individual and Social Health. Journal of Pizhūhish dar dīm va salāmat. 2024;10(1):170-181. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i1.43431>

بررسی واژه ظهور در قرآن و روایات و ارتباط آن با سلامت فردی و اجتماعی

سید غدیر هاشمی کاشانی^۱، سید محمد رضوی^{۱*}، محمدرضا آرام^۲

۱- گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲- گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، حقوق و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به دکتر سید محمد رضوی؛ رایانامه: Dsmrazavi@yahoo.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۸ مهر ۱۴۰۲

دریافت متن نهایی: ۹ آبان ۱۴۰۲

پذیرش: ۳۰ آبان ۱۴۰۲

نشر الکترونیکی: ۱ فروردین ۱۴۰۳

واژگان کلیدی:

روایات
سلامت
ظهور
غیبت
قرآن
مهدویت

چکیده

سابقه و هدف: در دهه‌های اخیر و پس از تحقق انقلاب اسلامی در ایران، مباحث گوناگونی درباره انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) در محافل علمی و میان اندیشمندان آغاز شده و پژوهش‌های فراوانی نیز در این زمینه صورت گرفته و حتی مراکز تحقیقاتی ایجاد و نشریاتی در این حوزه منتشر شده است و به موضوعاتی چون بررسی عوامل غیبت امام (ع)، زمینه‌سازی ظهور، علائم ظهور، چرایی یأس از ظهور و نقش مردم در تعجیل ظهور پرداخته شده است. در این پژوهش به بررسی واژه ظهور و روایات مرتبط با آن و سپس به تأثیری که ظهور در تأمین سلامت فردی و اجتماعی دارد پرداخته شده است.

روش کار: این پژوهش از نوع کتابخانه‌ای است و با روش توصیفی - تحلیلی و بهره‌گیری از فرهنگ‌های لغات و واژه‌نامه‌ها، بررسی آیات قرآنی و روایات و همچنین جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات مانند مگیران و نورمگز در صدد این برآمده است که بتواند معانی مختلف واژه ظهور، مشتقات و کاربردهای استعمالی آن را احصاء و معانی آن را در کلام الله بررسی کند. مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: ظهور و مشتقات آن در معانی متعددی مانند آشکارشدن و غلبه‌یافتن به کار رفته و در قرآن از این واژه برای پیروزی اسلام و غلبه آن بر سایر ادیان استفاده شده است. اولین بار پیامبر (ص) این واژه را درباره موضوع مهدویت مطرح کرده است. علاوه بر این، از آیات و روایات نیز استفاده می‌شود که یکی از اهداف ظهور، تجدید حیات دینی و احیای دوباره سنت‌های فراموش شده است. به تعبیر دیگر، این تجدید و احیاء برای رسیدن فرد و جامعه به صلاح و دورشدن آنان از فساد و تباهی است که زمینه‌ساز تأمین سلامت فردی و اجتماعی خواهد بود.

نتیجه‌گیری: هدف از ظهور حضرت مهدی (عج) از بین بردن ریشه‌های ظلم و فساد و تحقق عدالت در سطح جهانی است که با تحقق آن زمینه رشد و تعالی انسان‌ها فراهم می‌شود و سلامت فردی و اجتماعی آنان تحقق می‌یابد.

استناد مقاله به این صورت است:

Hashemi-Kashani S Gh, Razavi SM, Aram MR. An Examination of the Word Zohour (Appearance) in the Quran and the Narrations and its Relationship with Individual and Social Health. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2024;10(1):170-181. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v10i1.43431>

مقدمه

توجه به کلمات و واژگان در ایجاد ارتباط کلامی و القای منظور دقیق گوینده یکی از مهم‌ترین راهبردهای بلاغت کلام است که در کلام‌الله و روایات معصومان (ع) نیز این مهم به‌دقت انجام گرفته است. این پژوهش در صدد بوده است که پس از تحقیق درباره معنای لغوی واژه ظهور، استعمال آن را در قرآن و احادیث بررسی کند. مطالعه پیش رو استعمال این واژه را در ارتباط با مهدویت در بازه زمانی صدر اسلام تا دوران غیبت در کلام‌الله و احادیث نبوی (ص) و اشارات آن در سخنان امامان (ع) بررسی کرده است تا مشخص شود که سبب انتخاب این واژه برای دوران پس از غیبت حضرت مهدی (عج) چه بوده است.

واژه‌ها در زبان عربی دارای معانی گسترده و متعدد است و تتبع در معانی استعمالی واژگان قرآن و روایات می‌تواند مفاهیم دقیق‌تری را پیش روی ما قرار دهد. واژه ظهور و مشتقات آن از این موضوع مستثنی نیست؛ به‌ویژه اینکه این واژه درباره اتمام دوران غیبت حضرت مهدی (عج) بسیار به کار رفته است.

استفاده از واژه‌های متناسب و تأثیرگذار در ترویج مفاهیم دینی یکی از راهکارهای بسیار مهم است که در کلام‌الله به‌گونه‌ای نیکو استفاده شده است تا جایی که یکی از وجوه اعجاز بلاغی و کلامی قرآن به حساب می‌آید و پیامبر اکرم (ص) به‌عنوان رهبر جامعه و تبیین‌کننده حقیقی دین از این ظرفیت در گفتار خویش بهره برده است تا علاوه بر ابلاغ قرآن، مفاهیم قرآنی را به بهترین وجه تفسیر کند و در میان مردم گسترش دهد و ائمه (ع) نیز همچنین به تاسی از ایشان این راه را ادامه داده‌اند.

در دهه‌های اخیر و پس از تحقق انقلاب اسلامی در ایران، مباحث گوناگونی درباره انقلاب جهانی حضرت مهدی (عج) در محافل علمی و میان اندیشمندان آغاز شده و پژوهش‌های فراوانی نیز در این زمینه صورت گرفته و حتی مراکزی تحقیقاتی ایجاد و نشریاتی در این حوزه منتشر شده است و به موضوعاتی چون بررسی عوامل غیبت امام (عج)، زمینه‌سازی ظهور، علائم ظهور، چرایی یأس از ظهور و نقش مردم در تعجیل ظهور پرداخته شده است؛ ولی در هیچ یک از این پژوهش‌ها به واژه ظهور به این صورت که در مقاله حاضر بررسی شده، پرداخته نشده است؛ از جمله این پژوهش‌ها عبارت است از: مطالعه خانی و همکاران با عنوان «بازشناسی

تعریف علائم و شرایط ظهور با رویکرد تحلیل روایات» که نویسندگان در این مطالعه درصدد بازشناسی تعریف علائم و شرایط ظهور بوده‌اند و در آن سعی کرده‌اند ضمن جداکردن حدود و ثغور این دو تعریف، مؤلفه و ملاک‌هایی نیز برای شناسایی علائم از شرایط ظهور در روایات ارائه کنند (۱).

پورسید آقایی و بهبودی در مقاله‌ای با عنوان «یأس و ناامیدی از ظهور (علل و راه‌های برون‌رفت)»؛ علل یأس و ناامیدی از ظهور امام مهدی (عج) را بررسی کرده‌اند (۲).

مهدیان‌فر در مقاله‌ای با عنوان «تحلیلی بر نیروسازی برای ظهور، با تأکید بر اندیشه آیت‌الله عبدالله جوادی آملی» این مؤلفه از انتظار را با تأکید بر اندیشه آیت‌الله جوادی آملی بررسی کرده است (۳).

نگارش و صبایی در پژوهشی با عنوان «واژه‌شناسی نشانه‌های ظهور و قیام در منظومه معارف مهدوی» ضمن بیان تفاوت‌های واژه‌های قیام و ظهور در ادبیات دینی، با بیان شواهد و مستندات لازم، دلایل درستی به‌کارگیری عبارت نشانه‌های ظهور و سازگاری آن را با آموزه‌های مهدوی تبیین و پیامدهای این دیدگاه را بیان کرده‌اند (۴).

مقالاتی که درباره واژه ظهور نگاشته شده است همگی به موضوعاتی غیر مرتبط با سلامت معنوی پرداخته‌اند. در پژوهش حاضر نگارنده به بررسی واژه ظهور در قرآن و روایات و ارتباط آن با سلامت فردی و اجتماعی پرداخته و در صدد آن بوده است که استعمالات این واژه را از صدر اسلام تا عصر امامان (ع) با تمرکز بر استفاده آن در ظهور امام مهدی (عج) بررسی نماید.

روش کار

این پژوهش از نوع کتابخانه‌ای است و با روش توصیفی - تحلیلی و بهره‌گیری از فرهنگ‌های لغات و واژه‌نامه‌ها و بررسی آیات قرآنی و تفاسیر آن و همچنین روایات، در صدد این برآمده است که بتواند معانی مختلف واژه ظهور، مشتقات و کاربردهای استعمالی آن را احصاء و معانی آن را در کلام‌الله بررسی کند.

پژوهش حاضر صبغه‌ای قرآنی و روایی دارد و در ابعاد کمی و کیفی گسترده‌تر و عمیق‌تری به تحلیل و بررسی واژه ظهور پرداخته است. برای نگارش این مقاله علاوه بر استفاده از قرآن و احادیث، در پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات مانند مگیران و نورمگز جست‌وجو و مقالاتی که درباره ظهور بود، کنکاش شد.

یافته‌ها

ظهور و مشتقات آن در معانی متعددی از قبیل آشکارشدن و غلبه یافتن به کار رفته و در قرآن از این واژه برای پیروزی اسلام و غلبه آن بر سایر ادیان استفاده شده است. اولین بار پیامبر (ص) این واژه را درباره موضوع مهدویت مطرح کرده است. علاوه بر این، از آیات و روایات استفاده می‌شود که مهم‌ترین ویژگی یاران حضرت مهدی (عج) صالح بودن است؛ زیرا افرادی که قصد تحول در نظام‌های فاسد و ستمگر دنیا را دارند تا خود از صلاح بهره‌مند نباشند، نمی‌توانند صلاح را برای مردم دنیا به ارمغان آورند. از سوی دیگر، گسترش عدالت در همه ابعاد آن مستلزم مبارزه همه‌جانبه با عوامل ستم و فساد است که مانعی برای دستیابی مردم جهان به سلامت در همه جهات آن است.

مفهوم واژه ظهور و مشتقات آن

ابتدا جهت به دست آوردن معنای دقیق واژه ظهور باید به اشتقاق‌های دیگر و ریشه آن نیز نگریست و با در نظر داشتن تمامی آنها به معنای این واژه دست یافت. از منظر لغت‌شناسان واژه ظهور از ماده «ظ-ه-ر» (در مقابل بطن) (۵) و بر وزن «فَعُول» است. این وزن دو استعمال دارد؛ یعنی هم در وزن مصدر ثلاثی مجرد به کار رفته است هم در وزن جمع مکسر. با این حساب، اگر واژه ظهور مصدر باشد، به معنای آشکار و نمایان شدن است؛ چنانکه گفته می‌شود: ظَهَرَ - ظُهُوراً یعنی آشکار و نمایان شد. در این استعمال، شکل جمع آن ظُهُورات است. این مصدر علاوه بر ظُهُورات به شکل‌های أَظْهَرَ و ظَهَّرَانَ نیز جمع بسته می‌شود (۶)؛ اما اگر ظهور را به معنای پشت و آنچه خلاف بطن است بدانیم (۷)، در این صورت، جمع مکسر خواهد بود که مفردش ظَهْر است. فراهیدی (م ۱۷۵ق) در العین ظَهْر را این‌گونه معنا کرده است: «خلاف البطن من كل شيء» (۷)؛ یعنی در هر چیزی خلاف بطن را ظهر گویند. در همین کتاب، در معنای ظهور چنین آمده است: «بدو الشيء الخفی» (۷)؛ یعنی آشکارشدن چیزی که پنهان بوده است. در معنای دیگری می‌نویسد: «الظهور: الظفر بالشيء و الاطلاع عليه» (۷)؛ یعنی دست یافتن به چیزی و اطلاع پیدا کردن نسبت به آن. ظاهره نیز به زمین سفت و سخت و مشرف گفته می‌شود؛ گویی که بر روی کوهی قرار دارد (۷).

بررسی تاریخ تألیف کتب لغت نشان می‌دهد که هر آنچه متقدمان از صاحبان تألیف درباره معنای این واژه گفته‌اند در

کتب متأخران هم می‌توان یافت و این اشتراک نظر حاکی از این است که تمام تطورات معنایی این واژه در دوران جاهلیت صورت گرفته و از زمان نزول وحی به بعد دیگر تغییری در توسعه یا تضییق معنای این واژه رخ نداده است. البته کثرت استعمال واژه ظهور به معنای مصدری آن در میان معتقدان درباره حضرت مهدی (عج) بسیار زیاد است.

واژگان ظهور و مهدویت

با توجه به آنچه تاکنون گفته شد، مشخص است که ظهور درباره حضرت مهدی (عج) به معنای مصدری آن است؛ یعنی آشکارشدن ایشان پس از دوران غیبت. همچنین بررسی دقیق این واژه حکایت از این دارد که ظهور حضرت مهدی (عج) به معنای آشکارشدنی است که دو ویژگی دارد: (۱) آشکارشدنی که پس از پنهان بودن باشد و (۲) آشکارشدنی که معنای غلبه یافتن هم در آن یافت شود.

بررسی استعمال‌های واژه ظهور در قرآن

ماده «ظ ه ر» و مشتقات آن ۵۹ مرتبه (۳۳ بار به شکل اسمی و ۲۶ بار به شکل فعلی) در قرآن به کار رفته است که عبارتند از: ۳ بار ظَهْر، ۱۱ بار ظُهُور، ۱۰ بار ظَاهِر، ۸ بار ظَهِير، ۲۱ بار ظَهْرِي، ۱۰ بار در ثلاثی مجرد، ۷ بار در باب مفاعله، ۷ بار در باب افعال و ۳ بار در باب تفاعل. البته به جهت اختصار فقط مواردی که مربوط به مهدویت است در ذیل ذکر شده است.

ظهور امام مهدی (عج) در قرآن

با مطالعه استعمالات قرآنی واژه ظهور به واژه لِيُظْهِرَهُ برمی‌خوریم که در سه سوره در عبارت‌هایی شبیه هم آمده است که همگی در مدینه نازل شده‌اند؛ زمانی که پیامبر (ص) حکومت اسلامی را بر پا کرده بود و دشمنان اسلام جنگ‌هایی را بر پیامبر (ص) تحمیل کرده بودند و قصد ریشه‌کنی حکومت نوپای اسلامی را داشتند و مسلمانان تهدیدهای خطرناکی را تجربه می‌کردند، در این شرایط حساس خداوند متعال در قرآن سه مرتبه وعده پیروزی اسلام را داد:

(۱) «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»^۱؛ «او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند؛ هر چند مشرکان خوش نداشته باشند».

(۲) «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيداً»^۲؛ «اوست کسی که پیامبر خود را

^۱ سوره التوبه، آیه ۳۳

^۲ سوره الفتح، آیه ۲۸

به [قصد] هدایت با آیین درست روانه ساخت تا آن را بر تمام ادیان پیروز گرداند و گواهی بودن خدا کفایت می‌کند».

۳) «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»^۱؛ «اوست کسی که فرستاده خود را با هدایت و آیین درست روانه کرد تا آن را بر هر چه دین است فائق گرداند؛ هر چند مشرکان را ناخوش آید».

دیده می‌شود که آیه اول و سوم به‌طور کامل شبیه هم هستند و آیه دوم هم فقط در انتها تفاوت دارد. امام باقر (ع) در تفسیر این آیات می‌فرماید: «همانا این جریان هنگام خروج مهدی از آل محمد خواهد بود. پس هیچ کسی باقی نخواهد ماند مگر اینکه به [نبوت] حضرت محمد (ص) اقرار کند» (۸). همچنین مفضل از امام صادق (ع) سؤال کرد «ای مولا؛ پیغمبر (ص) در موقع برانگیخته شدنش بر تمام ادیان باطله غلبه نیافت. پس چگونه خداوند می‌فرماید: لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ؟ امام در جواب فرمود: ای مفضل؛ اگر پیغمبر (ص) بعد از بعثتش بر تمام ادیان غالب شده بود، دیگر نه مجوسی، نه یهودی، نه صابئیان و نه نصرانی و هیچ تفرقه و اختلاف و شک و شرک و بت‌پرستی و اوثنان و لات و عزّی و پرستش آفتاب و ماه و ستارگان آتش سنگ وجود نداشت، پس لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ بازگشت به مهدی (عج) و رجعت است» (۸). امام کاظم (ع) نیز زمان تحقق وعده‌ای را که در این سه آیه داده شده است، زمان ظهور امام مهدی (عج) دانسته‌اند؛ زیرا به دست ایشان، حقانیت دین اسلام بر دیگر ادیان آشکار می‌شود و بر تمامی مکاتب دیگر غلبه می‌یابد: «قُلْتُ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ قَالَ يُظْهِرُهُ عَلَى جَمِيعِ الْأَدْيَانِ عِنْدَ قِيَامِ الْقَائِمِ قَالَ يَقُولُ اللَّهُ وَ اللَّهُ مُبْتِمُ نُورِهِ وَوَلَايَةِ الْقَائِمِ» (۹-۱۱). راوی می‌گوید درباره آیه «لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ» پرسیدم و امام کاظم (ع) این‌گونه فرمود که هنگام قیام حضرت قائم (عج)، دین اسلام بر تمامی ادیان پیروز می‌شود و اینکه خداوند می‌فرماید وَ اللَّهُ مُبْتِمُ نُورِهِ؛ منظور نور ولایت امام قائم (عج) است.

با توجه به دو نکته‌ای که در واژه ظهور وجود دارد؛ (۱) آشکارشدنی که پس از پنهان شدن باشد و (۲) آشکارشدنی که معنای غلبه‌یافتن هم در آن یافت شود، استعمال واژه ظهور در وعده الهی مبنی بر پیروزی اسلام بر دیگر ادیان در هر سه آیه‌ای که به آن وعده اشاره شده است، از این حکایت دارد که تا قبل از غلبه‌یافتن اسلام بر دیگر ادیان، ارزش و حقیقت

اسلام بر بسیاری از مردم جهان پوشیده است و پس از آشکارشدن حقیقت اسلام، این آیین بر دیگر ادیان غلبه می‌یابد. در روایتی از امام باقر (ع) آمده است: «القائم منا منصور بالرعب موید بالنصر تطوى له الارض و تظهر له الكنوز و يبلغ سلطانه المشرق و المغرب»؛ «قائم از خاندان ماست که یاری شده به رعب و تأییدشده با پیروزی است. تمام زمین به تصرف او درمی‌آید و گنج‌های زمین برای او ظاهر می‌شود و سلطه او بر شرق و غرب می‌رسد» (۱۲، ۱۳).

استعمال واژه ظهور در لسان پیامبر اسلام (ص)

با بررسی واژه ظهور مشاهده می‌شود که پیامبر اعظم (ص) از این واژه برای خروج حضرت مهدی (عج) از غیبت استفاده نموده‌اند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اِطَّلَعَ إِلَى الْاَرْضِ اِطَّلَاعَهُ فَاخْتَارَنِي مِنْهَا فَجَعَلَنِي نَبِيًّا، ثُمَّ اِطَّلَعَ الثَّانِيَةَ فَاخْتَارَ عَلِيًّا فَجَعَلَهُ اِمَامًا، ثُمَّ اَمْرَنِي اَنْ اَتَّخِذَهُ اَخَا وَ وَلِيًّا وَ وَصِيًّا وَ خَلِيْفَةً وَ وَزِيْرًا فَعَلَى مَتْنِي وَ اَنَا مِنْ عَلِي عَلَيْهِ السَّلَام وَ هُوَ زَوْجِ ابْنَتِي وَ اَبُو سَبْطِي الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، اَلَا وَ اِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى جَعَلَنِي وَ اِيَّاهُمْ حَجَجًا عَلَيَّ عِبَادَةً، وَ جَعَلَ مِنْ صَلْبِ الْحُسَيْنِ اِثْمَهُ يَقُومُونَ بِاَمْرِي وَ يَحْفَظُونَ وَصِيَّتِي، التَّاسِعَ مِنْهُمْ قَائِمَ اَهْلِ بَيْتِي، وَ مَهْدِيَّ اُمَّتِي وَ اَشْبَهَ النَّاسِ بِي فِي شَمَائِلِهِ وَ اَقْوَالِهِ وَ اَفْعَالِهِ، يَظْهَرُ بَعْدَ غَيْبِهِ طَوِيْلَةً وَ حِيْرَةً مُضَلَّلَةً، فَيَعْلَنُ اَمْرُ اللَّهِ وَ يَظْهَرُ دِيْنُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، يُؤَيِّدُ بِنَصْرِ اللَّهِ وَ يَنْصُرُ بِمَلَائِكَتِهِ اللَّهِ فَيَمْلَأُ الْاَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مَلَأْتَ جُورًا وَ ظُلْمًا»؛ «خداوند تبارک و تعالی توجهی بر زمین کرد و مرا انتخاب نمود و من را نبی قرار داد. سپس بار دوم توجهی کرد و علی را از روی زمین انتخاب نمود و او را امام قرار داد و مرا امر نمود که او را برادر و ولی و وصی و خلیفه و وزیر خود قرار دهم؛ پس علی از من و من از علی‌ام. او شوهر دختر من و پدر دو نوهام حسن و حسین است. آگاه باشید که خداوند تبارک و تعالی من و آنان را حجت‌هایی بر بندگانش قرار داده است و از صلب حسین امامانی قرار داد که به امر من قیام کرده و وصیت مرا حفظ خواهند نمود. نهمین از آنها قائم اهل بیت من و مهدی امت من است. شبیه‌ترین مردم به من در شمایل و اقوال و افعال است. بعد از غیبت طولانی و حیرت‌گمراه‌کننده ظهور می‌کند. پس امر خدا را آشکار می‌کند و دین خدای عزوجل را ظاهر می‌سازد و به کمک الهی و فرشتگانش تأیید می‌شود تا او زمین را از عدل و داد پر گرداند؛ همان‌طور که از ستم و جور پر گشته بود» (۱۴).

علاوه بر روایتی که از پیامبر (ص) درباره ظهور رسیده است، روایات متعددی نیز از سایر ائمه (ع) در این باره وجود دارد. مجله پژوهش در دین و سلامت

^۱ سوره الصف، آیه ۹

عموم صاحب‌نظران برای تحقق آن راهکارهایی ارائه داده‌اند. از این رو، عدالت همیشه برای انسان‌ها نوعی آرمان بوده است. از سوی دیگر، نقطه مقابل عدالت، بی‌عدالتی و تبعیض‌های ناروا است که غالباً همراه با ظلم و ستم و پایمال‌شدن حقوق انسان‌ها بوده است (۲۷).

آنچه باید به آن توجه داشت این است که عدالت از شروط اساسی برای تحقق سلامت اجتماعی است و از آنجایی که عدالت هر چیزی را در جای مناسب خویش قرار می‌دهد، این امر زمینه‌ساز فراهم‌آمدن اعتدال در تمام زمینه‌های حیات بشری خواهد بود و هنگامی که جامعه در مسیر تعادل قرار گیرد می‌توان شاهد تحقق فراگیری سلامت در همه بخش‌های اجتماعی بود. بنا بر قول فارابی «مدینه (جامعه) همانند بدن است که جامعیت آن مستلزم نگاه متعادل و شایسته به تمام ارکان است». این تفکر فارابی برگرفته از نگاه فلسفی او است که نظام جامعه را به نظام خلقت و نظام بدن انسان تشبیه می‌کند. در واقع، نظام بدن انسان برگرفته از نظام عادلانه خلقت و نظام جامعه همانند نظام عادلانه بدن است و هر دو ساخته دست حکمت الهی به شمار می‌روند. در همین مقایسه، وی وضع صحت و فساد، سلامت و علیل‌بودن جامعه را نیز به صحت و فساد و تعادل و اختلال وضعیت بدن تشبیه می‌کند و از این رو، بر ایجاد توازن و حفظ اعتدال در جامعه عنایت ویژه دارد (۲۸). در این زمینه، عدالت حتی شامل بخش سلامت و بهداشت عمومی جامعه نیز خواهد بود. به تعبیر دیگر، عدالت نه فقط تخصیص منابع درمانی به بیماران، بلکه تأمین شرایط برای زندگی تمام مردم است که تا حد ممکن آنان را بر مدار سلامت و دور از بیماری نگه دارد. بنابراین، منظور از عدالت اجتماعی توجه به نیازهای سلامت همه افراد و قشرهای جامعه بدون توجه به موقعیت جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آنان است (۲۹).

از آنجایی که یکی از وظایف و برنامه‌های امامان (ع) به‌ویژه پیشوای دوازدهم هدایت و راهنمایی است «وَجَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا»؛ «و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما [مردم را] هدایت می‌کردند» (۳۰)؛ و یکی از منابع این هدایت کتاب آسمانی ما قرآن کریم است؛ بنابراین، بر اثر این هدایت، جامعه و افراد آن به راه‌های سلامت رهنمون خواهند شد: «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَوَجَّعْنَاهُمْ

دارد؛ از جمله روایتی از امیرالمؤمنین (ع) که درباره ظهور حضرت مهدی (عج) در میان رکن و مقام سخن می‌گوید (۱۵)؛ یا روایتی از امام مجتبی (ع) که به ظهور حضرت در سن جوانی (کمتر از چهل سال) اشاره دارد (۱۶)؛ یا در روایتی از امام سجاد (ع) آمده است که «منتظرین ظهور آن حضرت برتر از هر زمانی می‌باشند» (۱۷). در روایتی از امام باقر (ع) آمده است که یکی از مسئولیت‌های امامان (ع) این است که ظهور و قیام پیشوای دوازدهم را بشارت دهند (۱۸). امام صادق (ع) در روایتی بیان کرده‌اند که: «حضرت مهدی (عج) از خداوند برای ظهور اذن می‌گیرند» (۱۹) و در روایتی از امام رضا (ع) وارد شده است که: «حضرت مهدی (عج) پس از ظهور مورد اطاعت قرار می‌گیرند» (۲۰). شبیه همین مضمون نیز از امام جواد (ع) روایت شده است: «يطاع في ظهوره» (۲۱). در روایتی از امام عسکری (ع) است که ایشان پس از غیبتی طولانی ظاهر می‌شوند (۲۲) و بالاخره در روایتی از امام مهدی (ع) وارد شده است که ظهور پس از اذن الهی صورت می‌گیرد «فلا ظهور إلا بعد إذن الله عزّ و جلّ» (۲۳).

ظهور و نقش آن در سلامت فردی و اجتماعی

از آیاتی که به ظهور و تحقق حکومت جهانی حضرت مهدی (ع) اشاره دارد، آیه ۱۰۵ سوره انبیاء است: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»؛ «و در حقیقت در زبور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد». از امام باقر (ع) نقل شده که این آیه درباره اصحاب حضرت مهدی (عج) در آخرالزمان است (۲۴). به تعبیر دیگر، بندگان صالحی که در آینده زمین را به ارث می‌برند انسان‌های صالح و شایسته‌ای هستند که در زمره یاوران امام مهدی (عج) قرار دارند. از سوی دیگر، باید توجه داشت که یکی از شرایط مهم برای تأمین سلامت معنوی انسان وجود ایمان و عمل صالح است (۲۵) که آن را در یاوران امام مهدی (عج) می‌توان مشاهده نمود و به تعبیر دیگر، تا انسان خودش از سلامت معنوی بهره‌مند نباشد نمی‌تواند این سلامت را به دیگران منتقل نماید. از طرف دیگر، یکی از اهداف مهم برپایی حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) گسترش عدالت در سراسر جهان است: «بمأ الأرض قسطاً وعدلاً، كما ملئت ظلماً وجوراً». «او زمین را از عدالت و انصاف پر می‌کند، همان‌گونه که از ظلم و ستم پر شده بود» (۲۶). این بدین علت است که از دیر زمان موضوع عدالت و بحث درباره آن در میان جوامع بشری بااهمیت تلقی می‌شده است و

(۱) سوره انبیاء، آیه ۲۳

جهان را روشن سازد. با ظهورش موجی از شادی و نور عالم گستر می‌گردد» (۱۴). این شادی و نشاط همه جهانیان را با هر کیش و مذهب در برمی‌گیرد. از این رو، شهید صدر می‌گوید: «اعتقاد به مهدی (ع) تنها نشانه یک باور اسلامی با رنگ خاص دینی نیست، بلکه افزون بر آن، عنوانی است بر خواسته‌ها و آرزوهای همه انسان‌ها با کیش‌ها و آیین‌های گوناگون؛ و نیز بازده الهام فطری مردم است که با همه اختلاف‌هایشان در عقیده و مذهب دریافته‌اند که برای انسانیت در روی زمین، روز موعودی خواهد بود که با فرارسیدن آن هدف نهایی و مقصد بزرگ رسالت‌های آسمانی تحقق می‌یابد...» (۳۳). بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که حاکمیت دین و رهبری جامعه در هدایت افراد به سوی ارزش‌های اخلاقی و معنوی و امیدآفرینی نقش پررنگی دارد؛ و در کنار آن، مبارزه با فقر و بهره‌مندی جامعه از رفاه نسبی و نیز نفی تبعیض و نابرابری‌های اجتماعی و اجرای عدالت، بستری را برای حرکت جامعه به سوی ارزش‌های معنوی فراهم می‌کند (۳۴).

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه تاکنون بیان شد، مشخص گردیده است که واژه ظهور در زبان عربی به معانی مختلفی از جمله آشکار شدن و غلبه یافتن است و در قرآن نیز از این واژه در معانی مختلف آن استفاده شده است. یکی از آن موارد استعمال این واژه در باب افعال به معنای غلبه یافتن است که در مبحث گرویدن گسترده جهانیان به دین اسلام در آخرالزمان استفاده شده و یکی از چندین پیش‌گویی‌ای است که قرآن از آینده دارد. از این پیش‌گویی سه مرتبه در قرآن یعنی سوره التوبه، آیه ۳۳؛ سوره الصف، آیه ۹ و سوره الفتح، آیه ۲۸ (۳۰) با جملاتی شبیه یکدیگر یاد شده که این‌گونه شباهت در قرآن به‌ندرت اتفاق افتاده است.

طبق روایات زمان پیروزی کامل دین اسلام بر دیگر ادیان در آخرالزمان است. در آموزه‌های اسلامی عامل و مجری پیروزی مکتب اسلام بر دیگر مکاتب، حضرت مهدی (عج) است. از این رو، پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع) پس از او زمانی که می‌خواستند از قیام حضرت حجت (عج) یاد کنند در موارد متعدد از واژه ظهور استفاده می‌کردند که به‌صورتی تلویحی اما آشکار به دو نکته اشاره کنند؛ اول اینکه اجرای این وعده الهی به دست دوازدهمین وصی پیامبر (ص) حضرت مهدی (عج) صورت می‌گردد. دوم اینکه با توجه به ظرائف

مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَوَهَّدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ^۱؛ «خدا هر که را از خشنودی او پیروی کند به وسیله آن [کتاب] به راه‌های سلامت رهنمون می‌شود و به توفیق خویش آنان را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون می‌برد و به راهی راست هدایتشان می‌کند» (۳۰).

عامل مهم دیگر در سلامت معنوی امید است که سرچشمه حیات و سرزندگی و پویایی روانی است. امیدی که از انتظار سرچشمه می‌گیرد، ریشه در فطرت کمال‌گرا و عدالت‌خواه انسان دارد و پشتوانه این امید نوید حتمی خداوند به پیروزی صالحان و مستضعفان جهان است: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ^۲؛ «و در زبور پس از تورات نگاشته‌ایم که بی‌گمان زمین را بندگان شایسته من به ارث خواهند برد» (۳۰).

انتظار حالتی روحی و روانی است که از ناخرسندی انسان از وضعیت موجود و امید به گذار از این حالت و رسیدن به وضعیت مطلوب حکایت می‌کند. از این رو، حالت حاکم بر تمام فعالیت‌های ذهنی، روحی و رفتاری شخص منتظر، امید است. آنچه این نوع انتظار را از دیگر انواع انتظار مخرب و ویران‌گر متمایز می‌کند، همین نکته است. در کنار تمام ناملایمات، تلخی‌ها، ناهنجاری‌ها و تشویش‌ها، امید به آینده روشن است که از عمق جان انسان‌ها سرچشمه می‌گیرد و آنان را به تکاپو وامی‌دارد (۳۱).

انتظار امید را در دل انسان ایجاد می‌کند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ^۳؛ «و زمین (رستخیز) به نور پروردگارش تابناک می‌گردد و کارنامه (ها) برنهاد می‌شود و پیامبران و گواهان را می‌آورند و میان آنان به حق داوری می‌کنند و بر آنان ستم نخواهد رفت». امام صادق (ع) بِنُورِ رَبِّهَا را «إِمَامُ الْأَرْضِ» می‌نامند (۳۲).

شادی و نشاط که می‌توان به‌عنوان نشانه‌هایی از سلامت معنوی از آن یاد کرد در بیان امام علی (ع) از رهاوردهای ظهور دانسته شده است: «يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ... إِذَا هَرَّتْ رَأْيَتُهُ أَضَاءَ لَهَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ^۴؛ «در واپسین حرکت تاریخ و آخرالزمان، بزرگ‌مردی از فرزندانم ظهور می‌کند. هنگامی که پرچمش به اهتزاز درآید، شرق و غرب

^۱ سوره مائده، آیه ۱۶

^۲ سوره انبیاء، آیه ۱۰۵

^۳ سوره زمر، آیه ۶۹

ظهور با ساختار باب افعال در قرآن کریم برای پیروزی اسلام بر دیگر ادیان، سه مرتبه به کار رفته است و پس از رجوع به روایاتی که از پیامبر (ص) و سایر معصومان (ع) در این باره وارد شده است، می‌توان اشاره این آیات را به حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) به دست آورد. با توجه به ساختار تقدیرشده در حضور مستمر و نورانی امام مهدی (عج) و فلسفه آن و غیبت تأثیرگذار او و ویژگی‌های یارانش و اهدافی که در قیام حضرت حجت (عج) وجود دارد، می‌توان نتیجه گرفت که یکی از رهاوردهای این انقلاب جهانی، دستیابی مردم به سلامت معنوی فردی و اجتماعی است.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت موجود در نگارش این پژوهش نبود پژوهش‌های مشابه درباره موضوع پژوهش بود.

پیشنهاد‌های پژوهش

تا کنون پژوهش‌های زیادی درباره ظهور و علائم و نشانه‌های پیش از آن و نیز وضعیت جهان پس از ظهور صورت گرفته است ولی هنوز پژوهشی که به تفصیل به بحث سلامت معنوی پس از ظهور بپردازد، تحقق نیافته است که جا دارد پژوهشگران به این مهم توجه نمایند.

قدردانی

از همه کسانی که در به ثمر رسیدن این پژوهش یاریگر پژوهشگران بوده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی مؤلفان نگاشته شده است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

نگارش تمامی بخش‌های مقاله: مؤلف اول؛ همکاری و نظارت در اجرای پژوهش و تحلیل یافته‌ها: مؤلفان دوم و سوم.

معنایی واژه ظهور (آشکارشدنی که پس از پنهان‌بودن باشد) حضرت حجت (عج) قبل از این اقدام، غیبت و دوری از منظر عمومی دارد.

حضور مستمر اما مخفیانه امام مهدی (عج) در جامعه دارای برکات و آثاری است که سبب سلامت معنوی فردی و اجتماعی می‌شود. از جمله مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سلامت معنوی که با این حضور ایجاد می‌گردد، عبارت است از: الف) از شرایط مهم برای تأمین سلامت معنوی انسان، وجود ایمان و عمل صالح است (۲۵).

ب) هدف‌گذاری گسترش عدالت در سراسر جهان، مبارزه با بی‌عدالتی و تبعیض‌های ناروا است که غالباً همراه با ظلم و ستم و پایمال‌شدن حقوق انسان‌ها است. عدالت اجتماعی توجه به نیازهای افراد و قشرهای جامعه است (۲۹).

ج) ایجاد امید و دلگرمی در میان جامعه: حالت حاکم بر تمام فعالیت‌های ذهنی، روحی و رفتاری شخص منتظر، امید است. آنچه این نوع انتظار را از دیگر انواع انتظار مخرب و ویران‌گر متمایز می‌کند، همین نکته است. در کنار تمام ناملایمات، تلخی‌ها، ناهنجاری‌ها و تشویش‌ها، امید به آینده روشن است که از عمق جان انسان‌ها سرچشمه می‌گیرد و آنان را به تکاپو وامی‌دارد (۳۱).

د) شادی و نشاط در جامعه: اعتقاد به مهدی (عج) تنها نشانه یک باور اسلامی با رنگ خاص دینی نیست؛ بلکه افزون بر آن، عنوانی است بر خواسته‌ها و آرزوهای همه انسان‌ها با کیش‌ها و آیین‌های گوناگون (۳۳).

ه) اعتدال در تمام زمینه‌های حیات بشری: وضع صحت و فساد، سلامت و علیل‌بودن جامعه به صحت و فساد و تعادل و اختلال وضعیت بدن شبیه است. از این‌رو، خداوند بر ایجاد توازن و حفظ اعتدال در جامعه عنایت ویژه دارد (۲۸).

و) وجود هدایت در جهت مکتب درستین و راستین وحی: بر اثر این هدایت، جامعه و افراد آن به راه‌های سلامت رهنمون خواهند شد: «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»؛ «خدا هر که را از خشنودی او پیروی کند به وسیله آن [کتاب] به راه‌های سلامت رهنمون می‌شود و به توفیق خویش آنان را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون می‌برد و به راهی راست هدایتشان می‌کند» (۳۰).

References

1. Khani M, Seyyed Nazari SMJ, Asef Agah SMR. Re-defining the symptoms and signs of the emergence with the approach of analysis of narratives. *Mashreq-e Mouood*. 2017;11(41):149-171. (Full Text in Persian)
2. Pour-Seyyid- Aghaei SM, Behboodi A. Y'as va Na-Omidi (Ellal va Rahhay-e Boroon Raft (Mahdavi Studies Journal. 2020;10(46):7-37. (Full Text in Persian)
3. Mahdiyanfar R. An Analysis on "Gathering Forces" for the Appearance, with an Emphasis on the Thought of Ayatollah Abdullah Javadi Amoli. *Awaiting the Promised*. 2022;22(76):77-100. (Full Text in Persian)
4. Negaresh H, Sabaei M. A Terminology of the Signs for Imam Mahdi's Time of Advent, Zuhur, as Found in Mahdawi System of Studies. *Journal of Imamiyyah Studies*. 2017;3(5):123-42. (Full Text in Persian)
5. Sahib ibn Abbad. *Al-Mohit fi al-Loghat*. Beirut: Alem al-Ketab; 1993.
6. Al-Muqri Fiyomi. *Al-Misbah al-Monir*. Qom: Dar al-Hejrat; 1993. (Full Text in Persian)
7. al-Khalil ibn Ahmad al-Farahidi. *al-Ein*. Qom: al-Hejrat; 1988. (Full Text in Persian)
8. Majlesi MM. *Merat al-Oghool*. Tehran: Dar al-Kotob al-Islamiah; 1983. (Full Text in Persian)
9. Koleini MIY. *Osul Al-Kafi, Resercher By Ghffari, A.A & Akhondi, M*. Tehran: Dar al- Kotob al-Eslamiah; 1999. (Full Text in Persian)
10. al-Shaikh Najah al-Tae. *Tafsir-e Ahl-e Beit*. Qom: Dar al-Ehya al-Torath al-Arabi; 2017. (Full Text in Persian)
11. ibn Shahrāshūb. *al-Managhib*. Qom: Maktab al-Heydariyah; 1997. (Full Text in Persian)
12. Erbeli MI. *Kashf al-Ghumma fi Marefat al-A'imma*. Qom: Dar al-Azwa; 1982. (Full Text in Persian)
13. Ghondozi S. *Yanabi' al-mavadda li-dhawi al-qurba*. Qom: Dar al-Osveh; 1993. (Full Text in Persian)
14. Sheykh Sadoogh M. *Kamal al-Din va Tamam al-Ni'mah*. Tehran: Islamiyah; 2016.
15. Abu-ma'ash S. *Imam al-Mahdi (peace be upon him) in the Qur'an and the Sunnah*. Mashhad: Astan Qods Razavi; 2009.
16. al-Darwish AS. *Mahdi al-Omam (peace be upon him)*. Qom: Dar-Ehya-al-Torath; 2011. (Full Text in Persian)
17. al-Qazwini AMK. *Imam Mahdi (peace be upon him) From Cradle To Reappearance*. 2011.
18. al-Bohrani SH. *al-Burhan fi Tafsir al-Quran*. (Full Text in Persian)
19. al-Fayd al-Kāshānī M. al-Vafi. Esfahan: Amiral-momenin library; 1986. (Full Text in Persian)
20. al-Sayyid Muhsin al-Amin. *A'yan al-Shi'a*. Lebanon: Dae al Taarof; 1983.
21. Kamel Soleiman. *Yaowm al-Khalas fi Zel al-Ghaem al-Mahdi*. lebnan: Dar al-Kitab al-Lubnani; 1991.
22. al-Hurr al-'Āmilī. *Esbat al-Hodat be-Nosoos va al-Mo'jezat*. Beirut: Al-Elmi Lelmatboat Institute; 2004.
23. al-Nili al-Seyed al-Ja'fari. *Montakhab al-Anvar al-Maziat fi Zekr al-Qaem al-Hojat (peace be upon him)*. Qom: al-Imam al-Hadi; 1991. (Full Text in Persian)
24. al-Aroosi al-Hoveizi. *Tafsir-e Noor al-Saqalein*. Qom: Esmailyan Publication; 1994. (Full Text in Persian)
25. Fani M, Karamkhani M. Religion: spiritual health guide. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2015;1(3):41-9. (Full Text in Persian)
26. Kurani A. *al-Mo'jam al-Mozooei al-Ahadith al-Imam al-Mahdi (peace be upon him)*. (Full Text in Persian)
27. Fani M. The Role of Justice in Controlling a Global Pandemic. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2021;7(4):1-6. (Full Text in Persian)
28. Yousefi H. *Arman-e Edalat va Dowlat-e Dini (Nazariyeh Farabi)*. *Ma'refat*. 2009;142(93-116). (Full Text in Persian)
29. Abbasi M, Zamani M, Ganjbakhsh M. Justice in Medical Ethics. *Journal of Medical Ethics*. 2010;3(10):11-33. (Full Text in Persian)
30. The Holy Quran. Translated by Bahrapour, A. Tehran: Avaei Quran Publications; 2015.
31. Sobhaninia M. *Mahdaviat va Aramesh-e Ravan*. Qom: Masjed-e Jamkaran; 2016. (Full Text in Persian)
32. Qomi A. *Tafsir al-Qomi*. Qom: Dar al-Ketab; 1983. (Full Text in Persian)
33. al-Sadr SMB. *Bahth Howl-e al-Mahdi*. Beirut: al-Ghadir; 1996.
34. Fani M, Esmaeili M, Abdoljabbari M, Atashzadeh-Shoorideh F, Karamkhani M. Spiritual health in an Spiritual-growing social context from Nahj al-Balagha perspective. *Journal of Pizhuhish dar din va salamat*. 2016;2(4):55-62. (Full Text in Persian)